

Tatjana Badovinac

Tri različne upodobitve Graške Marije Pomočnice v Celju

"Marija je najlepša, najmilejša, najljubeznivejša, najnežnejša cvetka krščanske umetnosti. Silno raznovrstne so slike, v katerih nam krščanska umetnost predočuje deviško mater božjega sina. Od nekdaj je bil v umetnosti najvišji smoter mater Odrešenikovo upodabljanje v največji milobi in lepoti; to nam pričajo mojsterski umotvori najslavnejših umetnikov. Toda ne za umetne, ampak za najpreprostejše podobe Matere božje se je ljudstvo vnelo v svoji pobožnosti in jih odičilo z najdražjimi darili." S takšnimi besedami je Janez Flis opisal Marijino vlogo, pomen ter vzroke za njeno pogosto čaščenje in upodabljanje v krščanski umetnosti.¹

Že bežen pregled ohranjenih Marijinih upodobitev pokaže, da je intenzivnost Marijinega čaščenja v preteklih stoletjih nihala, doživljala je vzpone in padce. Do 15. stoletja so podobe redke, nato njihovo število postopoma narašča. Pravi razmah pa je Marijino čaščenje in posledično tudi upodabljanje doživelo v 17. in 18. stoletju. Drugi vrhunec glede na število, ne pa tudi na kvaliteto, pomenijo Marijine upodobitve v 19. stoletju. V poplavi obrtniških in industrijsko izdelanih podob v drugi polovici 19. in v začetku 20. stoletja pa so izvirne oziroma nadpovprečne upodobitve Marijinega čaščenja že prava redkost.²

Posebno mesto med najrazličnejšimi tipi Marijinih milostnih podob ima podoba Marije Pomagaj. V slovenskem prostoru je znanih več različic. Posebno znane in številne so variante Marije Pomagaj, ki so nastale po milostni podobi Lucasa Cranacha. Med njimi je še posebno znana brezijanska Marija Pomagaj, delo slikarja Leopolda Layerja.

Drugi tip Marije Pomagaj, imenovan Graška Marija Pomočnica³ ali včasih tudi Mati mesta Grad-

ca,⁴ pa je bil razširjen predvsem na Štajerskem. Kopije so nastale po originalni upodobitvi Pietra de Pomisa za veliki oltar Mariahilferkirche v Gradcu leta 1611. Prav po zaslugi slike Marije Pomočnice je ta vsestranski umetnik protireformacije postal najbolj znan in cenjen umetnik tistega časa na Štajerskem.⁵

O nastanku de Pomisove slike in o dogodkih, ki so se zgodili v času njenega nastajanja, govori legenda. Le-ta pripoveduje o treh čudežih, ki so se zgodili, ko je samostanski gvardian P. Cornelius Tortella dal naslikati podobo Matere božje.⁶ Prvi čudež se je zgodil, ko je Pietro de Pomis zaradi previsoke cene, ki jo je zahteval za sliko, oslepel in zavpil: "Marija, pomagaj!" S tem je Marijino podobo poimenoval. Zaobljubil se je, da bo sliko podaril Cerkev, če se mu vid povrne. Drugi dan je res ponovno spregledal, toda čudežev še ni bilo konec. Preden je sliko odnesel iz stanovanja, se je zgodil tretji čudež. V upodobljeni Mariji je graški plemič spoznal Mater božjo, ki ga je rešila jetniških okov v turškem zaporu. Ganjen od pripovedi je Pietro de Pomis v desni spodnji kot slike naknadno naslikal še verigo.

V Celju so znane tri različne upodobitve graškega ikonografskega tipa, ki kažejo bolj ali manj samosvojo interpretacijo de Pomisovega originala. Najstarejši in najbolj veren originalu je bakrorez Johanna Veita Kauperza iz leta 1773.⁷ J. V. Kauperz je bakrorez vrezal po originalu, tako v zemeljskem kot v nebeškem delu.

4 P. Ansgar, M. Brehm, *Mariahilf Graz, Christliche Kunststätten Österreichs*, Salzburg 1961, str. 12.

5 Pietro de Pomis, slikar, arhitekt in medaljer, rojen 1569. v Lodiju, umrl leta 1633 v Gradcu. Thieme-Becker, *Allgemeines Lexikon der bildenden Künstler von der Antike bis zur Gegenwart*, XXVII., Leipzig 1942, str. 235.

6 Opis legende je povzet po P. Ansgar, M. Brehm, str. 5 - 6.

7 Bakrorez, inv. št. G/XI. - 403, 37,4 x 23 cm, mere odtisa 32,3 x 19,6 cm, je ročno koloriran. Napis: Gemalt von Pietro de Pomis Anno 1611, Gegraben von Joh. V. Kauperz in Gratz A1773. Napis v spodnjem delu podobe se glasi: Wahre Abbildung des wunderthätigen Gnadenbilds Mariahilf bei den N.N. P.P. C.C. Minoriten zu Gratz in Steirmark allwo alltätlich vollkommener Ablaß zu erlangen ißt.

1 J. Flis, *Umetnost v bogočastni službi*, Ljubljana 1908, str. 236, 238.

2 L. Menaše, *Marija v slovenski umetnosti*, Ikonologija slovenske Marijanske umetnosti od začetkov do prve svetovne vojne, Celje 1994, str. 13 - 14.

3 Prav tam, str. 219.

J. V. Kauperz, *Gračka Marija Pomočnica*, bakrorez, 1773, hrani PMC, inv. št. G/XI. - 403, foto V. Berk.

Tudi sam okvir je natančen posnetek okvirja na de Pomisovi sliki.⁸ V spodnjem delu so ob pomoči potrebnemu jetniku, figuri božjastnega, bolniku in bolnem otroku dominantne svetniške figure. Na levi sta to sv. Anton Padovanski in sv. Frančišek Asiški, na desni sv. Klara iz Assisija. Osrednja in najbolj poudarjena figura na sliki je nadvojvodinja Maria Anna, kasnejša žena cesarja Ferdinanda II. Maria Anna zre proti gledalcu in mu s kazalcem usmerja pozornost proti nebeškemu delu. Vez med zemeljskim in nebeškim ustvarjajo angeli. V nebeški glorijski, obdana od angelskih figur sedi Marija z Jezusom. Pogled je uprla v otroka, ki njeno milost prenaša na gledalca. J. V. Kauperzu je tudi v grafični tehniki uspelo ohraniti razgibanost in baročno cikcak linijo de Pomisove upodobitve.

Neznani slikar, *Gračka Marija Pomočnica*, o. pl., druga polovica 18. stoletja, hrani PMC, inv. št. S/329, foto V. Berk.

Z mojstrsko risbo in pikčastim senčenjem je poleg globine in telesnosti podobi vdihnil tudi baročni patos. Iz napisa v spodnjem delu podobe lahko razberemo, da so bakrorez z upodobitvijo Marije Pomočnice uporabljali kot odpustek.⁹ To je bil v baročnem času pogost način uporabe samostojno tiskanih nabožnih listov. Razen za odpustke so nabožne liste pogosto uporabljali tudi kot hišne žegne, spovedne listke, votivne slike, molilne liste.¹⁰

Drugo podobo Graške Marije Pomočnice, ki jo hrani naš muzej, je naslikal neznani mojster v drugi polovici 18. stoletja.¹¹ Podoba predstavlja

⁹ Na prošnjo cesarja Karla VI. je papež Klemens XII. z milostnim pismom 25. maja 1739 naklonil vsem vernikom, ki obiščejo Mariahilferkirche in izpolnijo predpisano delo, dnevno podelitev odpustka. P. Ansgar, M. Brehm, prav tam, str. 12.

¹⁰ M. Lozar, Prispevek k proučevanju božjepotnih grafičnih podob v 18. stoletju na Slovenskem, ZUZ XXVI., nova vrsta, Ljubljana 1990, str. 59.

¹¹ Slika Graške Marije Pomočnice, o. pl., 59,5 x 45,5 cm, inv. št. S/329. Na hrbtni strani slike je žig graških minoritov z napisom SIGIL SACRIST MINORIT. GRAECINS in napis v gotici: Zu leben und tode mein wolst Maria: mein Helferin feyn in inicialki P. G.. Slika je leta 1996 restavriral Jasna Radšel. Pri restavriranju je bila odstranjena novejša preslikava.

⁸ Prvotnemu okvirju so leta 1769 dodali še srebrni okvir. P. Ansgar, M. Brehm, prav tam, str. 8.

okrnjeno varianto de Pomisove, saj je slikar naslikal samo nebeški del z Marijo in Jezusom. Slika je stilno podobna Mariji Pomočnici, ki jo je naslikal Veit Haukh za oltar v kapeli zakladnice minoritskega samostana v Gradcu. Kot ugotavlja Lev Menaše,¹² se tovrstne milostne podobe v Sloveniji pojavljajo predvsem na Štajerskem. Slika Marije z otrokom je v kompoziciji, detajlih in barvni skali verna kopija nebeškemu delu na de Pomisovem originalu. Menim, da pečat graških minoritov na hrbtni strani slike to pristnost tudi potrjuje. Slikar je do potankosti posnemal tudi detajle in le rahlo barvno presvetlil Marijina in Jezusova oblačila. Odlično naslikani inkarnat kaže na kvalitetnega mojstra.

Časovno najmlajša je Graška Marija Pomočnica iz p. c. Marijinega vnebovzetja v Celju.¹³ Podoba je koncipirana dvodelno. Baročna dvojnost zemeljskega in nebeškega, ki je na de Pomisovi podobi povezana s podobo cesarice in angelčkov, je na celjski upodobitvi ločena in v sebi zaključena celota. Slikar je spodnji profani del naslikal povsem svobodno, ne oziraje se na graško milostno podobo. Kreature bolnih, revežev in pomoči potrebnih je vzel iz vsakdanjega sveta in tako ljudem predstavil čudež na razumljiv in preprost način. Z zgovorno in jasno govorico je slikar dosegel materializacijo mistične snovi. Poudarjanje zemeljskega pasu v primerjavi z nebeškim že naznanja nov čas in z njim prihajajoči materialistični nazor 19. stoletja.

Trije različni primerki istega ikonografskega motiva nam povedo, da je bila njegova razširjenost na Štajerskem pogosta. Čeprav so od slikarjev pričakovali, da bodo verno sledili originalom, so umetniki poudarili tisto, kar so znali in občutili; podobam so vtisnili osebni pečat.

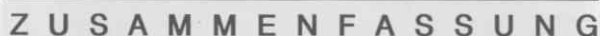
Med posameznimi podobami so tako vidne razlike, ki so odsev slikarske moči umetnikov, pa tudi časa, v katerem so nastale.

Neznani slikar, Graška Marija Pomočnica, o. pl., začetek 19. stoletja, p. c. Marijinega vnebovzetja, Celje, foto M. Smerke, povzeto po L. Menaše, Marija v slovenski umetnosti, foto M. Smerke.

¹² L. Menaše, prav tam, str. 220.

¹³ Neznani avtor, oltarna slika Graške Marije Pomočnice, o.pl., 282 x 122 cm, začetek 19. stoletja, levi stranski oltar p.c. Marijinega vnebovzetja, Celje.

Unter den verschiedenen Formen der Marienverehrung kommen häufig Andachtsbilder vor. Besonders vielfältig und zahlreich vertreten sind Darstellungen des ikonographischen Maria-Hilf-Typus.

Im slowenischen Raum sind mehrere Varianten bekannt, von denen die nach dem Vorbild des Maria-Hilf-Andachtsbildes von Lucas Cranach entstandenen besonders zahlreich sind. Der zweite, auch der Grazer Maria-Hilf-Typus genannt, kommt besonders häufig in der slowenischen Steiermark

vor. Er entstand nach einem Original von Pietro de Pomis, das im Jahre 1611 für den Hochaltar der Maria-Hilf-Kirche in Graz geschaffen wurde.

Im vorliegenden Beitrag werden drei verschiedene Darstellungsarten des Grazer ikonographischen Typus vorgestellt. Es handelt sich um Werke verschiedener Meister, Epochen und Techniken. Am ältesten und originalgetreuesten ist der Kupferstich von Johann Veit Kauperz aus dem Jahre 1773. Ihm folgt das Werk eines unbekannten Meisters, der in der zweiten Hälfte des 18. Jahrhunderts eine reduzierte Variante des Maria-Hilf-Bildes von Pomis schuf. Er stellte nur den Himmelsabschnitt mit Maria und Jesus dar. Bereits zu Anfang des 19. Jahrhunderts entstand nach dem Vorbild des Grazer Maria-Hilf-Bildes das jüngste Werk - das Altarbild in der Pfarrkirche Mariä Himmelfahrt in Celje.